

KİTABİYAT

Mehmet Başaran, 1830-1831 Nüfus Sayımında İzmir Rumları, İstanbul: Libra Kitap, 2023, 92 s., ISBN 978-625-8472-80-6.

Başkanlık Osmanlı Arşivi'nde (BOA)'da nüfus defterleri fonunun (NFS.d..) kullanıcılara açılması ile birlikte Osmanlı nüfusu üzerine yapılan çalışmaların sayısında artış yaşanmıştır. Bu fonda yer alan defterlerin büyük kısmı 1830-1831 ile 1845 yıllarına ait nüfus defterleridir. Bu defterlerin ortaya çıkmasından önce döneme ait nüfus tahminleri için Enver Ziya Karal'ın klasikleşmiş *Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı 1831* adlı eseri kullanılmıştır. Karal, bu çalışmasında 1831'de yapılan nüfus sayımlarının, genel özetinin kaydedildiği bir defteri çevirmiştir. Defterlerin arşivde kullanıma açıldığı 2010'lara kadar bu eserdeki rakamlar, Karpat başta olmak üzere Osmanlı İmparatorluğu'nun nüfusu üzerine yapılan tüm çalışmalarda kullanılmıştır. 2010'lu yıllarda kullanıcılara açılan NFS.d. fonunda, 1831, 1837, 1844'te Osmanlı İmparatorluğu içerisindeki birçok bölgede askerlik ve güvenlik için yapılan nüfus defterleri bulunmaktadır ve sadece erkekler kaydedilmiştir. Bu defterlerin büyük bir kısmı Türkiye'nin çeşitli üniversitelerinde yüksek lisans ve doktora tezi olarak çalışılmış, bir kısmı ise akademisyen ve amatör tarihçiler tarafından yayınlanmıştır. Örneğin; Rumeysa Keziban Tuncer tarafından 2017'de hem Çaykara'nın hem de Dernekpazarı'nın nüfus defterleri çeviri yazı ile yayınlanmıştır. İhsan Satış tarafından Şanlıurfa'nın Siverek ilçesine ait 1835 tarihli nüfus defterleri üç cilt halinde Libra Kitap tarafından çeşitli tarihlerde basılmıştır.

Mehmet Başaran'ın Kasım 2023'te Libra Kitap tarafından *1830-1831 Nüfus Sayımında İzmir Rumları* başlıklı çalışması nüfus defterleri üzerine son yapılan çalışmalardan biridir. Ağırlıklı olarak Aydın ve çevresi üzerine çalışmaları bulunan Başaran'ın İzmir'in Rum nüfus defteri üzerine yapmış olduğu çalışması toplamda beş bölümden oluşmaktadır. Eserin "Giriş" kısmında İzmir'in kısa bir tarihi önemi vurgulandıktan sonra, çevre bölgelerden gelen Rum göçleri kısaca anlatılmıştır. Ardından Osmanlı nüfusu üzerine yapılan çalışmaları ile NFS.d.'de yer alan nüfus defterinin önemine değinilmiştir. Başaran, bu bölümde ayrıca kitap boyunca incelediği NFS.d.. 2911 numaralı nüfus defterinin özelliklerini anlatmıştır. 25x64 ebada sahip olan defter toplam 282 sayfadır ve 2-3 ve 279-289 nolu sayfaları boştur. Defterde hane kaydına göre aile reisinin adı başa yazılırken çocukların isimleri yaş sırasına göre kaydedilmiştir. 14-15 yaşından büyük

şahısların ise fiziksel özellikleri kaydedilmiştir. Ayrıca kardeş, damat ve diğer aile bireyleri sonradan yazılmıştır. Aile bireylerin ev sahibi ya da kiracı oldukları da ayrıca belirtilmiştir. 17-18 yaşından itibaren kişilerin meslekleri ve cizye vergisine ilişkin bilgiler de defterde mevcut olduğunu belirten yazar, bu bilgilerin tarih dışında antropoloji ve folklor çalışmalarında da kullanılabilceğini belirtmiştir.

Giriş kısmının ardından yazar defterin içindeki sistemi takip ederek birinci bölümde İzmir'in mahalle ve bahçelerinde yaşayan Rumlar hakkında bilgi vermeye başlamıştır. 4-107 sayfalar arasına toplam 4.737 kişinin kaydedildiğini belirten yazar, bu kişileri önce geldikleri yere göre ayırmıştır. Bu ayrıma göre 1947 kişi İzmirlidir. İzmirlileri, 111 kişi ile Sakızlılar, 62 kişi ile Moralılar, 50 kişi ile Giritliler, 25 kişi ile Midilliler takip etmektedir. Ardından yazar tarafından bu kişilerin adları ve yaşları ile ilgili bilgi verilmiştir. En yaygın isim 514 ile Yorgi, 400 ile Dimitri, 395 ile Nikola'dır. Yaşları incelendiğinde ise 1 ile 85 yaşında arasında bulunan kişilerin ortalama yaşı 23,2'dir. Başaran daha sonra Rumların fiziksel özelliklerini incelemiş 1458 ile en fazla sayının orta boylularda, bıyık ve sakal olarak ise 667 ile en fazla kara bıyıklıların olduğunu belirtmiştir. Yazar ardından kişilerin mesleklerini hakkında bilgi vermiş ve en yaygın mesleğin bahçıvanlık olduğunu bunu sırasıyla terzi, pabuççu, rençber ve diğer mesleklerin takip ettiğini vurgulamıştır. Bir sonraki kısımda Rum reayanın akrabalık ilişkilerine değinilmiş ve en yaygınının 2073 ile baba-oğul ilişkisine sahip olduğu, 66 kişinin kardeşleri ile aynı evde yaşadığı tespit edilmiştir. Başaran, ardından mahalle ve bahçelerde yaşayan Rum reayanın engellilik durumu hakkında bilgi vermiş ve 19 kişi tek gözlü, 7 kişinin hastalıklı olduğunu, 1 kişinin topal, 1 kişinin kötürüm, 1 kişinin mecnun, bir kişinin de çalışamaz durumda olduğunu belirtmiştir. Birinci bölümün sonunda ise yazar Rumların vergi durumu hakkında bilgi vermiştir. Yazarın yaptığı hesaplamalara göre İzmir'de mahalle ve bahçelerde yaşayan Rumların zengin statüsüne sahip oranı %8, orta hallilerin %41, fakir olanların ise %51'lik kısma denk gelmektedir. Bu durumda da Osmanlı tebaası olan ve mahalle ya da bahçelerde yaşayan Rumların daha çok orta halli oldukları ortaya çıkmaktadır.

İkinci bölümde ise yazar, İzmir'in han, dükkân ve bahçelerinde kalan ve Osmanlı tarafından "bekar" olarak adlandırılan Rumlarını işlemiştir. Başaran, 108 ile 159. sayfalar arasına kaydedilen Rumların ilk olarak geldikleri yerler incelendiğinde 475 ile Midillilerin dikkat çektiğini belirtmiştir. İkinci sırayı 286 ile İzmirliler, 84 ile Kayserililer, 81 ile

Selanikliler, 68 ile Moralılar takip etmektedir. Yerleştikleri yerlere bakıldığında ise 214 Rum'un dükkânda, 53 kişi bekar odasında, 24 kişi değirmende, 15 kişi bahçede, 13 kişi ekmekçi fırınında, 7 kişi meyhanede kalmaktadır. Başaran daha sonra han, dükkân ve bahçelerde kalan Rumların isim ve yaşları hakkında bilgi vermiştir. En yaygın ismin 179 ile Yorgi olduğunu, bunu 177 kişi ile Dimitri'nin takip ettiğini belirten yazar, 1 ile 80 arasında yaşları bulunan Rumların ortalama yaşının 27,7 olduğunu belirtmiştir. Yazar fiziksel özellikleri anlattığı bir sonraki bölümde ise 663 kişi orta boylu ve 360 ile kara bıyıklıların en yaygın fiziksel özellikler olduğunu belirtmiştir. Bir sonraki kısımda mesleklerine değinen Başaran, en yaygın mesleğin 277 ile dülgerlik olduğunu bunu sırası ile hizmetkarlığın, terziliğin ve pabuççuluğun takip ettiğini belirtmiştir. İkinci bölümün kalan kısmında yazar, akrabalık ilişkilerine, engellilik durumlarına değinmiş, son olarak ise vergi durumu hakkında bilgi vermiştir. Han, dükkân ve bahçelerde kalan Rumların %75 gibi yüksek oranda orta halli olduğunu belirten yazar, zengin sınıfın ise %7 oranına sahip olduğunu belirtmiştir.

Üçüncü bölümde ise Başaran, İzmir merkez dışında kalan Rumlar hakkında bilgi vermiştir. Yaşadıkları kasaba ve köylerdeki hanede yaşayan ve bekar Rumların sayıları vergi çeşitlerine göre sıralanmış ayrıntılı bilgi verilmemiştir.

Sonuç kısmında ise yazar, incelediği defter üzerinden, özellikle değirmen işletimi, inşaat üzerine meslekler, tekstil üzerine meslekler, yemek ve eğlence üzerine meslekler, deniz sektörüne ilişkin meslekler üzerinde Rum nüfusun önemli bir yer tuttuğunu belirtmiştir. Bu yapılanma ve liman özelliği ile göç alan İzmir'in nüfusu artmış, han, kervansaraylarda kalanların sayısının da arttığını belirtmiştir. Geldikleri yer dikkate alındığında ve hane sahibi/kiracı olarak yerleştikleri dikkat çektiği belirtilmiştir.

Başaran'ın bu eseri İzmir'in 1831 yılına Rum nüfusunun yapısı hakkında çok değerli istatistikî veriler vermiştir. Ancak bu defter İzmir Rumlarına ait tek nüfus defteri değildir. Aynı fonda yer alan 2937 nolu defter de aynı tarihteki Rumlar kaydedilmiştir. Bu defter düzenleniş şekli bakımından Başaran'ın kullandığı 2911 numaralı defterden bazı farklılıklar içermektedir. Ancak her iki defterin ortak özelliği de "bekar" olanların nerede kaldıkları ayrıntılı olarak belirtilmişken, evlerde kalanların hangi mahallelerde yaşadıkları deftere yazılmamıştır. Bu durum şüphesiz İzmir'in yerleşim haritasını çıkarılmasına engel olmaktadır. 1845'te birçok bölgede yapılan nüfus sayımları İzmir'de yaşanan büyük yangın nedeniyle

gerçekleşmediği için Başaran'ın hazırlamış olduğu eser daha da önemli hale gelmektedir.

Yasin ÖZDEMİR*

---

* Ege Üniversitesi, Doktora Öğrencisi, ozdemiryasin91@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-4692-2097.